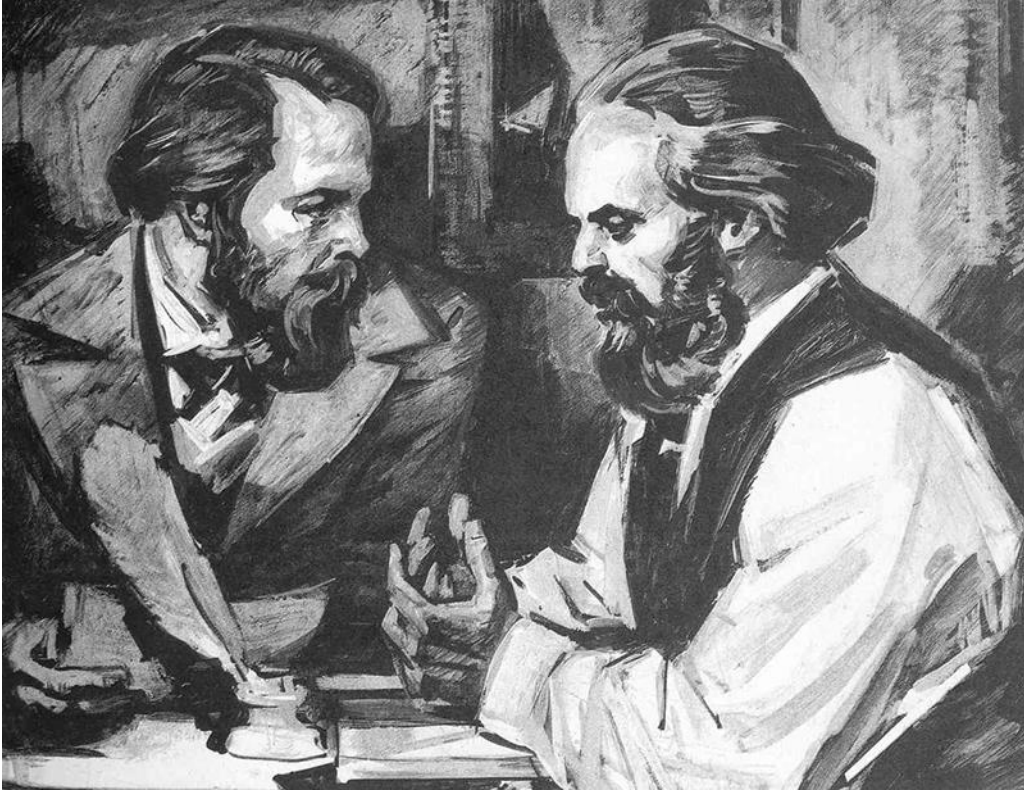

**KARL MARX ve FRIEDRICH ENGELS'A GÖRE
DİN KAVRAMI**
Emrah BOZKURT

[“Din Kavramı” Makalesinin “Batı Literatüründe Din” Bölümüdür.]

Yayımlanan Yer

Havâss Dergi, sy.I, Mayıs-Temmuz 2017, Trabzon 2017, s.34-55.

1.3.KARL MARX ve FRIEDRICH ENGELS'A GÖRE

Marksistler, dini ideolojik olarak değerlendirirler. Bu dünyadaki gerçek bir özgürlük yerine öte dünyadaki aldatıcı bir özgürlüğü vaat ederek, çeşitli toplumsal baskılar altındaki insanların devrimsel potansiyellerini dengelemeye ve kendi hakimiyetlerini olağanlaştırmaya ve haklı çıkarmaya hizmet eden hakim sınıfın ideolojisinin bir ürünü olarak tanımlarlar. Dinin bu yönde kullanılabilir bir fonksiyon olduğunu hiç kimse yalanlayamaz, ancak dinin varlığının sebebinin bu olduğunu söylemekte pek mümkün değildir. Nitekim Marx, yukarıdaki bilinen ve Marksistlerce yapılan tanıma katılıyor olmakla birlikte dinin oluşum şeklinin bu şekilde olmadığını, tanımdakinin bir sonuç olduğuna değinir. Zaten sistematik olarak din konusu ile de meşgul olmamıştır. O'na göre bilinç, toplumun bir ürünüdür, dinsel dünya gerçek bir dünyanın yansımasından başka bir şey değildir. Yani insan dini inşa eder, din insanı değil; Freud gibi, bütün dinlerin insanların gündelik hayatlarını kontrol eden güçlerin insan beynindeki fantastik bir yansıması olduğun söyler. "*Din, kalpsiz bir dünyanın kalbidir.*" İnsanların bu acımasız dünyada dine sığınarak huzur aradıklarını ileri sürer. Dini sonuç olarak ele aldığına, Marksistlerin de belirttiği gibi, belli bir sınıfın hakimiyetini meşrulaştırdığını; insanlara uysal olmayı ve efendilerine boyun eğmeyi öğrettiğini söyleyerek, dinin halkın ahyonu olduğunu belirtmiştir. Dinin bu dünyadaki adaletsizliklere karşı çıkılmasını hayali bir başka bir dünya oluşturarak engellediğini söylemektedir.¹ Ancak bunlar tamamıyla dinin sonuç kısmı ile alakalıdır, dinin oluşmasına dair Marx, Marksistlerden şu sözleriyle farklı düşünmektedir, diyebiliriz: "*Din, baskıya tabi yaratıkların iç çekmesi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz olayların ruhudur. (Din) halkın ahyonudur.*"² Cümlede belirtilen ahyon, Marksistlerin anladığı vicdansız bir üst sınıfın halkı uyutmak için kullandığı bir araç değil, insanların kendilerini olayların yüzeyinde batmadan tutabilmek için kullandıkları bir kendi kendini aldatmacadır. Yani Marx, dini insanların hayatın acımasızlıklarına karşı, üst sınıfın proletaryayı eziyor olmasına karşı çaresiz kalan bu kitlenin kendini avutması ya da uyuşturması için kullandığı bir araç olarak değerlendirmiştir. Bu anlayışı tarihsel materyalizm ile bütün tarihte öyle olduğunu vurgulamıştır. Marx'a göre, insan dindeki aldatmacayı anladığı andan itibaren kendi kendini esir ettiği şartların ortan kaldırılması zorunluluğunu da anlamış olur. Bu aldatmacanın anlaşılmasının da tek yolunun devrim ile mümkün olduğunu şu sözleriyle "*sosyal varlık bilinci belirler*"³ belirtmiştir. İnsanın kendi kendisini aldatmasıyla alakalı ve yine bunun farkına vardığında bundan kurtulmanın mümkünlüğü konusunda Marx ile Feuerbach'ın düşünceleri benzerdir.

Marksistler, sonuç bağlamında dinin duyguları uyuşturan ve onları acıya karşı dayanıklı kılan bir uyuşturucu gibi görürler. Tanrının kendi suretinde insanları yaratmadığını, insanların tanrıları kendi suret ve benzeyişlerinde yarattığını söyleyerek, Feuerbach'ın şu sözlerini delil

¹ Bozkurt, a.g.e., s.245.

² Mardin, a.g.e., s.42.

³ Fulya Saatçioğlu ve Murat Ukray, *Das Kapital & Karl Marx*, Ankara 2014, s.203.

olarak kullanırlar: *"kuşların bir dini olsaydı, tanrıları da kanatlı olurdu"*. Dinin tarihin başlangıcından beri sınıflar oluşturduğunu da iddia ederek şöyle açıklarlar: Babil tanrısı Marduk'u referans göstererek, tanrıların insanları kendisine hizmet etmesi için yarattıklarını, yani tapınak ayinleri veya bayağı işleri yerine getirmek, tanrılara yiyecek sağlamak ve sair. Bu durumun insanlığı iki sınıfa böldüğünü, dokunulmaz olan tanrıların, egemen sınıfı ve hizmet edenlerin emekçi sınıfı oluşturduğuna dikkat çekerler. Bu sayede din adamları çalışma gerekliliğinden kurtularak tanrının yeryüzündeki fiziksel temsilcileri olarak hizmetlerin tamamına ve ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Dinin amacının çoğunluğun azınlığa köle yapılmasının ideolojik haklılığını sağladığını, mamafih bu durumun antik veya modern toplumun gerçekliği olduğuna vurgu yaparlar. Marksistler dünya da var olan bütün dinlerin başlangıçta komünist yapıya sahip olduklarını, resullerin ve ona tabi olan ilklerin de komünist olduklarını söylerler. Bu çıkarımı yaparken ilk dönemlerini değerlendirir ve yapılanlara bakarlar ki bu konuda tamamıyla haklıdır. Yeni ortaya çıkan ilahi ya da dünyevi dinlerin tamamı ezilenleri, yoksulları, açları destekler ve onların tabii olmalarıyla genişlemiş ve büyümüşlerdir. Bu ilklerin yaptıkları ve söyledikleri komünist ilkelerle ve söylemlerle neredeyse birebir örtüşmektedir. Hıristiyanlık üzerinden verilen örneklerden bazılarını alıntılıyarak bunun gerçekliğini pekiştirebiliriz:

"Bu dünyada bulunan tüm şeylerin kullanımı tüm insanlar için ortak olmalıdır. En büyük kötülük, bir insanın diğerlerine -bu benim, şu senin- demesidir ve bu insanlar arasındaki kavgaın kökenini oluşturur." Aziz Clement (ölüm: ms 101)

"Hangi şeyleri -benim- olarak adlandırıyorsun? Hangi şeye benim diyebiliyorsun? Kimden aldın onları? Sen, bir vesileyle tiyatroya erkenden gidip hiçbir engelle karşılaşmaksızın halkın geri kalanı için ayrılmış olan koltukları ele geçiren, onların zamanında gelmediklerini iddia eden ve oturmalarını engelleyen, gerçekte ortak kullanıma ayrılmış mülklerin sadece kendi kullanımında olduğunu savunan biri gibi konuşuyor ve davranıyorsun. Ve zenginler tam da böyle davranır." Aziz Basil (ölüm: ms 379)

"Dünya, üzerinde doğmuş herkesin ortak malıdır ve bu yüzden dünyanın tüm ürünleri hiçbir ayırım olmaksızın herkese aittir." Aziz Gregory (ölüm: ms 604)

"Doğa, zenginliğini tüm insanların ortak kullanımına sunmuştur. Tanrı her şeyi cömertçe yarattı ki, tüm yaşayanlar bunlardan ortak bir şekilde zevk alsın ve dünya hepsinin ortak mülkiyeti olsun. Özel mülkiyet hakkını yaratan sadece adaletsiz gaspen, topluluk hakkını doğuran bizzat doğadır." Aziz Ambrose (ölüm: ms 397)

Bu sözler Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde söylenmiş sözlerdir, bunlara bakıldığında komünistlerin de söylediği gibi sınıf mücadelesinin temelini özel mülkiyet hakkı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla bütün kavgaların sebebinin de bu olduğuna değinilmektedir.⁴ Ancak Marksistlerin komünist olarak değerlendirdiği Hıristiyanlığın ilk inanları daha sonraki

⁴ *Das Kapital & Karl Marx*, s.174-175.

yıllarda hakim sınıfın hegemonyasının altında değişmiş ve erkin yanında yer alarak ezilenlere karşı mücadeleye girişmiştir. Hıristiyanlığın ilk inanan komünistleri, yerini inanlarından günahlarının affedilmesi karşılığı para alanlar, öteki dünyadan inananlara yer satanlar ve saire bırakmıştır. Kilise ve din artık ezilenin yanında değil ezen güç olan devlet erkinin içine sızmıştır. Bu durum sadece Hıristiyanlığa özgü değildir, dikkatlice incelendiğinde diğer bütün dinlerin tarihi seyrinin de bu şekilde olduğu rahatlıkla görülebilir.

F.Engels, "devlete ilişkin olarak, din bütününüyle kişisel bir sorundur", demiştir. Bu sözü yorumlayan Lenin ise: "devlet dinle ilgilenmemelidir; dinsel kurumlar devlete bağlı olmamalıdır. Herkes istediği dini savunmakta ya da dinsiz, yani genelde her sosyalist gibi ateist olduğunu açıklamakta özgür olmalıdır", demektedir. Ancak Lenin, "Proletaryanın partisi, devletin dinin kişisel bir sorun olduğunu ilan etmesini ister, ama halkın afyonuna karşı mücadeleyi, dinsel hurafeler vb. karşı mücadeleyi kişisel bir sorun olarak görmez. Oportünistler sorunu, Sosyal Demokrat Parti dini kişisel bir sorun olarak görüyormuş gibi çarpıtıyorlar" demektedir.⁵ Lenin, dine inanma konusunda herkesin özgür davranması gerektiğini ve devletinde bunu sağlaması mecburiyetinde olduğunu söylerken aynı zamanda devletin bu afyonla da mücadele etmesi gerektiğini belirtmektedir. Bir taraftan özgürlükçü davranılması ve bu konun bireylerin özgürlüğüne bırakılması gerektiğini vurgularken öteki taraftan da devletin bununla mücadele etmesi gerektiğini söyler. Aynı düşünce bütün Marksist-Leninistlerde mevcuttur, onlarda din konusunda insanların özgürlüğüne vurgu yaparlar, ancak diğer taraftan bireyin dininden vazgeçmesi için onunla mücadele eder ve bu mücadeleye kendilerini mecbur hissederler.

Gerek semavî dinlerin gerekse ahlak dinlerinin telkin ettiği komşunu sev, insanlara yardım et gibi ahlaki öğretilerin sınıflı toplumlarda mümkün olmadığını söyleyen Marksistler; kıran kırana bir rekabet ahlakının eşlik ettiği, komşunu yoksulluğa sürükleyen vb. durumları yaratan pazar ekonomisi, kapitalistleşen insanlık bilinci ve ahlakı, bu gibi ahlaki telkinleri zor hatta imkansız bir öneriye dönüştürüyor, demektedirler. İnsanların psikolojisini ve davranışlarını değiştirmek için öncelikle onların yaşam biçimlerini değiştirmek zorunludur. Bu durum bir yabancılaşmadır; yabancılaşma denilen şey şundan ibarettir: ölü şeyler (sermaye) canlı gibi görülür, canlı şeyler ise (insan, emek) ölü, önemsiz, anlamsız addedilir. Marx'ın dindeki kendi kendini aldatmaca durumu da bir yabancılaşmadır; proletarya, bu yabancılaşmanın sadece din planında değil, sosyal, iktisadi ve siyasi planlarda gerçekleştiği sınıftır. Bu yüzden yabancılaşmanın muhtelif şekillerde üstüste bindiği proletarya, devrimi gerçekleştirecek olan gruptur. Marx'a göre ideoloji ile din arasında kuvvetli bir bağ vardır, ona göre dinin özelliği, kullanılan bir tahakküm aracı olmaktan çok, insanın sarıldığı bir kurtarma aracı olmasıdır. Marx'ın din hakkındaki düşünceleri ve izahı, dinin belirli bir toplumun mekanizmalarını devam ettirmeyi sağlayan, öğrenilmiş fikri kalıplardan biri olmasıdır. Dinin, ideolojik niteliği de kendisini bu noktada göstermektedir. Aslında dinin afyon fonksiyonu başka herhangi bir sistemin afyon fonksiyonundan farklı değildir. Bütün kültürün, hangi sistem

⁵Gös, yer, s.194-195.

altında olursa olsun, kendi kendini devam ettiren bir nitelik taşıdığına bakılırsa içindeki unsurların tümü ideolojik bir mahiyet taşımaktadır. İdeoloji, Marx'ın çıkarımında olduğu gibi özel bir aldatmaca değil, toplumun kendi kendini devam ettirebilmek için içinde bulunan bütün fertlere, başka başka alanlarda oynattığı oyunun kuralları haline gelmektedir.